

כתרי תורה

לק"י • פרשת בראשית ה'תשפ"ב ב'של"ג • גליון ע"ג
הגות והלכה בפרשת השבוע במשנת רבותינו גאוני תימן זיע"א

אין לקרוא בשעת התפילה וקריאת התורה • הערות והארות יתקבלו בברכה בטלפון 0504139964 או במייל avish964@gmail.com

לע"ג ידיר ורע אשר שמחת התורה שבלבו ועל פניו האירה כל סביבותיו, זכה להרבין תורה ולהעמידו בתי מדרשות לשקידתה הרב רפאל אליהו אלעזר זצ"ל ביבלח"ט א"ר הרב צבי בלאט שליט"א • דודי הרב אברהם ב"ר דוד ברוחני זצ"ל, הרב משה ב"ר שלום צאלה זצ"ל, הרב אלעזר עוזרי זצ"ל בן יבלח"ט א"ר רבי אברהם, הרב זכריה ב"ר יוסף ג'הסי זצ"ל הרב ישראל ב"ר יהודה זצ"ל, מרת אורית ב"ר מנחם שרעבי ע"ה ומרת אסתר ב"ר יחיאל גרשי ע"ה • ולכות הרב אברהם ב"ר שלמה שליט"א, הרב אהרן ב"ר יוסף שליט"א, ומיכל ב"ר ישי תחיל' לרפ"ש במהרה בתוך שאר חולי ישראל, אב"ר.

כתר מלכות – מאן מלכי רבנן
רבי בנימין ב"ר שבר גמליאל זלה"ה
רבה של מעזאבה - כ"ו תשרי תש"ד
רבי שלום ב"ר יהודה מחפור זלה"ה
מרבני רחובות - כ"ו תשרי תשנ"ה
רבי אליהו ב"ר משה ערני זלה"ה
מחכמי ערו וקצין - כ"ו תשרי תש"ב
רבי משה ב"ר חיים צובניק זלה"ה
רבה של גן יבנה - כ"ו תשרי תש"פ
רבי דוד ב"ר אברהם צאלה זלה"ה
מדייני צנעא - כ"ח תשרי תש"ט
רבי שלום ב"ר סעיד סיבה זלה"ה
רב בכולאן ובראש"צ - כ"ט תשרי תשי"ז
רבי שלמה ב"ר נתן שרעבי זלה"ה
ממקובלי ירושלים - כ"ט תשרי תשע"ב
רבי שלום ב"ר שלום קלואי זלה"ה
ראש ישיבת סוכת שלום - ל' תשרי תשמ"ט
רבי חיים ב"ר שלמה כסאר זלה"ה
מחכמי צנעא - א' מרחשון תרע"ב
רבי יחיאל ב"ר יוסף קרואני זלה"ה
מחכמי טוילה - א' מרחשון תרצ"ז
רבי שלום ב"ר יוסף עוזרי זלה"ה
מחכמי סדה - ב' מרחשון תר"מ

כתר ההלכה

הגאון הרב נתנאל עומיסי שליט"א - מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק'
לעילוי נשמת אביו רבי יחיאל ב"ר יצחק עומיסי זלה"ה - גלב"ע כ"ז אלול התש"פ
האם מותר לשבת על הציציות

א [שאלה: האם מותר לשבת על הציציות או שיש בזה משום ביוזי מצוה. תשובה: מצינו בהלכה שיש לזוהר בציציות שלא יגררו על הקרקע כיון שיש בכך משום ביוזי מצוה (ש"ע סי' כ"א ס"ד) ו]שמעתי ממרן שליט"א כי אבותינו נע"ג לא הקפידו אם הציציות רק מונחות על הקרקע כל זמן שאינם נגררות. וכן כתב השו"רי כנה"ג שם אות ג'. אך מאידך מותר להיכנס עם הציציות לבית הכסא (שם ס"ג), ולפ"ז כ"ש שמותר לשכב בהם (כ"כ הרמ"א שם ולא השמיטו הש"ת"ו). ואדרבה יש שהקפידו לישון עם הציציות בלילה (כתבי הארז"ל והובא במשנ"ב שם סי' ט"ז). ומכך יש ללמוד כי מותר לשבת על הציציות, שהרי כשישנים עם ט"ק, אין נוהרים שלא לשכב על הציציות (מאיר עוז ה"א עמ' 365 בשם מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א).

ועוד יש להזכיר ממה שכתב הש"ת בסוף הלכות ציצית (סי' כ"ד סק"י) על מי שרקם פסוק על טליתו, שיש לו להיזהר להגביה את צדדי הטלית שלא ישב עליה שנחשב כיושב על ס"ת, ומשמע שבשאר טליתות אין צריך להגביה את צדדיהם מפני הציציות.

אך דעת הרב עוד יוסף חי (לך לך ס"ג) שבזיון הוא לציציות אם יושבים עליהם, ולדבריו מה שמותר לישון בלילה עם טלית קטן אף שיתכן שישכב עליהם בשנתו, כיון שעושה כן מתוך שינה, אנוס הוא.

ולמעשה הורה מרן הגר"י רצאבי שליט"א כי אף שיש מקום לדברי המחמירים בזה, ובפרט שלפי צורת העיטוף שאנו מתעטפים שהציציות מלפנים, אין אנו יושבים עליהם, מ"מ מעיקר הדין הדבר מותר.

קיום מצוות שניים מקרא ואחד תרגום בשמיעה או הרהור

ב [שאלה: אדם שזמנו דחוק ואינו מספיק לקרוא שניים מקרא ואחד תרגום, בפרט כשהפרשות ארוכות. ויש לו אפשרות לשמוע הקלטה של קריאת התורה כאשר הוא בנסיעות, אך אינו יכול לקרוא יחד עם ההקלטה, כי קשה לו לעקוב ולקרוא מילה במילה יחד. האם ניתן לצאת ידי חובת שמירת ע"י שמיעה. תשובה: נחלקו הפוסקים אם יוצאים ידי חובת שמירת בשמיעה מאחר, יש המתירים (גמ"א סי' רפ"ה סק"ח, מחזיק ברכה שם סק"ח) וי"א שאין יוצאים ידי חובה רק ע"י קריאה (ש"ת מהר"י ברונא סי' ק"ג, ערוך השלחן סי' רפ"ה ס"ג). וכתב מרן הגר"י רצאבי שליט"א (שע"ה ח"ב סי' נ"ד הע' מ"ב) כי לפי מה שנהגו אבותינו לקרוא שמורת בציבור באופן שכל אחד קורא בתורו וכולם חוזרים אחריו ולאחר מכן היה הלה מתרגם את פסוקו, מוכח שהעיקר הוא שיוציאים ע"י שמיעה. אמנם אמר לי מרן שליט"א שכל זה מועיל מדין שומע כעונה, אך אם קטן מתרגם ומצוי הדבר בליל הושענא רבה בתרגום פרשת וזאת הברכה יש לקרוא עימו בלחש.

ולענייננו במי ששומע מהקלטה, הנה שם אין דין שומע כעונה אלא הרהור בלבד, וכיון דק"ל שהרהור לאו כדיבור (ש"ע סי' מ"ז ס"ג), לא יצא. אכן למעשה הורה מרן שליט"א כי בשעת הודחק יכול לסמוך על שמיעה זו, ובפרט אם בלא זה יתבטל מאמירת שמורת, אך צריך שיקפיד להקשיב היטב לכל מילה ומילה.

[עוד אוסיף בזה מה ששאלתי מכבר את מרן שליט"א, האם השומע שמורת בהקלטה, יכול להוציא מפיו מה ששומע, או שיש בזה משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם ע"פ, והשיב, דאנן ק"ל שאיסור דברים שבכתב לאמרם ע"פ זהו דוקא בזמן שקורא בספר תורה ומטעם שלא יאמרו שהס"ת חסר, וכמבואר ברמב"ם בהלכות תפילה פ"ב הי"ח. עיין שע"ה ח"א סי' א' ס"ז].

קדושת שביעית ביבול נכרי

ג [מרן השו"ע לא העלה בשולחנו הטהור את הלכות שמירת קרקעות אף שהלכות תרומות ומעשרות כן העלה (ויד"ד סי' של"א). ובטעם הדבר אמר מרן הגר"י רצאבי שליט"א (הובא בקובץ דברי חפץ גליון י"ז עמ' רצ"א) כי בזמנו לא היו הלכות אלו כ"כ למעשה כיון שרוב השדות בארץ ישראל היו בשליטת גויים.

ומאידך בענין קדושת פירות גוי שגדלו בארץ ישראל שזה היה נידון למעשה בזמנו, גילה מרן הבי"א את דעתו, וכמבואר בשו"ת אבקת רובל (מסי' כ"ב ואילך) ושם הובא המחלוקת הגדולה שהייתה בינו ובין המב"ט. ולדעתו, פירות אלו אינם קדושים בקדושת שביעית ומשום כך חייבים הם ג"כ בתרומות ומעשרות אם נתמרחו ביד ישראל. וכן הייתה דעתו עד סוף ימיו (ברכי יוסף ויד"ד סי' של"א סק"י) ועשה חרם על מי שלא יפריש ת"מ מפירות הגוי שנתמרחו ביד ישראל ועל מי שינהג בהם בקדושת שביעית (שו"ת מהרש"ם ויד"ד סי' קצ"ב).

ולכן אף ש"א בדעת הרמב"ם שפירות הגוי קדושים בקדושת שביעית כי אין קנין לגוי להפקיע מקדושת א"י והיה מקום להחמיר כדבריהם (עיין אור לציון שביעית עמ' י"ח), מ"מ דעת מרן הבי"א מכרעת בזה, ואין לנו לזוז מהוראתו ולא להחמיר על דבריו. וכן הוא המנהג מקדמת דנא בכל הקהילות העתיקות שבא"י, וכן דעת מרן הגר"י רצאבי שליט"א שיש לנו ללכת בזה אחר הוראת מרן הבי"א (שנת השבע פ"ט סי' והע' י"ג).

כתר של-א"ש

ויאמר ה' אהים לא טוב היות האדם לבדו
אעשה לו עזר כנגדו (ב', י"ח)

א [יש לתמוה, כיון שסיבת בריאת האדם היתה כי לא טוב היות האדם לבדו. א"כ היה ראוי לומר אעשה לו בת זוג לחברותא, שלא יהיה לבדו. ומהו אעשה לו עזר כנגדו, איך זה מתקן את היות האדם לבדו, כי לא ביקש עזרה אלא חֲבֵרָה. ונראה מכאן יסוד גדול, כי עיקר התחברות האדם עם הסובבים אותו הוא למלאות שאלתו וצרכיו, וככל שיזדקק להם יותר למלא צורך גופני או רוחני, כך יתחבר עימם יותר. וכיון שתהיה האשה לעזר לו ויקבל ממנה הטובה יתחבר עימה ביותר ולא יהיה לבדו.

ב במדרש הגדול איתא, אמר הקב"ה אני יחיד בעולמי וזה יחיד בעולמו, אני אין פריה ורביה לפני וזה אין פו"ר לפניו, לאחר כן יאמרו הבריות, הואיל ואין פו"ר לפניו אלוה הוא, לא טוב היות האדם לבדו, אעשה לו עזר כנגדו. וגם למדרש זה יש להבין, שהיה לו לומר אעשה לו אשה ויוליד בנים, ומהו עזר כנגדו. ולהאמור אתי שפיר, דמכיון שטבע האדם להתחבר למילוי צרכיו, זה מראה עד כמה הוא נזקק ונעזר, ואם כן בוודאי לא יאמרו על הנצרך לעזר מזולתו, שהוא אלוה.

ועוד יש לומר ע"פ מש"כ מהר"ש שבזי זלה"ה בחמדת ימים, כי עזר אותיות זרע, מכאן שאין אשה אלא לבנים. הרי שנרמז מדרש זה בפסוק, שנתן לו השי"ת אשה לפו"ר שלא יטעו שהוא אלוה.

ג כתב מהר"י גזפאן זלה"ה במנחת יהודה, לא טוב היות האדם לבדו טוב זו התורה הנקראת לקח טוב, ובהיות האדם לבדו לא יזכה לתורה. אעשה לו עזר כנגדו, עזר בגימטריה 'למאור' כי על ידי האשה הנקראת עזר, יזכה לתורה הנקראת אור. וכ"כ מוהר"ח כסאר זלה"ה בקיץ המזבח, כי האדם הזוכה נחשב כמי שיש לו שתי נשים. האחת אשתו הגשמית והשני אשתו הרוחנית, היה קיום התורה שנמשלה לאשה (עי' גיטין צ', א), כי אשתו הגשמית תעזור לו לקיים אשתו הרוחנית, אשריו ואשרי חלקו. שבת שלום

ויתהלך וזנוך את האלים ואיננו כי לקחו אותה אלהים (ה' כ"ד)
מהי מידתו של חנוך

א] נחלקו רבותינו בבראשית רבה (כ"ה, א), מה היתה מידתו של חנוך. דעת ר' חמא בר הושעיא, כי חנוך אינו נכתב לא בתוך טימוסין (פ"י, ספר או פנסק) של צדיקים אלא בתוך טימוסין של רשעים. ופי' מהרזיו ובעץ יוסף, דדרש כן מלשון הפסוק ויתהלך חנוך את ה', מתחילה, ואיננו, כעת אינו באותה מדרגה. ולכן לקחו ה'. ודעת ר' אייבו, חנוך חנף היה, פעמים צדיק פעמים רשע. ולכך אמר הקב"ה עד שהוא בצדקו אסלקנו. ופי' מהרזיו ובעץ יוסף, דדרש את הפסוק כי לקח אותה ה' לקיחה זו היתה לשבח (והיינו כמ"ש באבן עזרא ובחוקוני כי לקיחה היא לשון מיתה של כבוד ע"ש), כי בסופו כן חזר להתהלך את ה' ובעודו בצדקו לקחו.

א] בפירושו אמרי יושר (שם) כתב, דלא פליגי, ומחמת שהיה חנף נכתב בטימוסין של רשעים. וכ"כ בחידושי הרד"ל (שם) דלא פליגי, אלא שגרס ז"ל' בתוך טימוסין של רשעים, דהיינו מחמת שהיה פעמים צדיק ופעמים רשע, לא נכתב בספרן של צדיקים ולא בשל רשעים].

ב] וכדעת ר' אייבו איתא בזה"ק (נו, ב) רבי יוסי פתח עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו וכו', תא חזי כך ארחוי דקב"ה בשעתא דבר נש אתדבק ביה והוא אשרי דיריה עליה, וידע דלבתר יומין יסרח, אקדים ולקיט ריחיה טב מיניה וסליק ליה מעלמא וכו'. תא חזי, חנוך זכאה הוה, קב"ה חמא ליה דיסרח לבתרא, ולקיט ליה עד לא יסרח וכו'. ואיננו כי לקח אותו אלהים, ואיננו לארכא יומין כשאר בני נשא דהוו אורכי יומין, מאי טעמא בגין דלקח ליה קב"ה עד לא מטי זמניה. ואף שלא נזכר להדיא בדבריו שהיה חנוך פעמים צדיק ופעמים רשע וכו' אייבו, מכל מקום מסתברא דגם הוא מסכים לדעתו, כי ידיעת השי"ת שיסרח אינה רק ידיעת העתיד אלא מחמת שכבר הרשיע מתחילה, לכך אקדים קב"ה וסליק ליה בעודו בצדקתו ומנע ממנו לרדת שוב מדרגתו.

כמה ראיות שהיה צדיק גמור

ג] והנה בכמה מדרשים משמע שהיה חנוך צדיק גמור, א' במדרש הגדול כאן, כל השביעים חביבין וכו', בדורות, השביעי חביב, אדם שת אנוש קינן מהללאל ירד חנוך, ויתהלך חנוך את האלים. ב' במדרש אור האפילה כי במנין שנותיו של אדם נחסרה אות ו', שמנה מאת (לעיל ה' ד') נכתבה ללא וא"ו, לפי שבאותה שנה מתו אדם וחנוך, נעשו חסרים, לפי שהעולם נתחסר שני צדיקים. ג' בכמדבר רבה (ה' ד') כי בשעה שהדור מכעיסין לפניו, הקב"ה ממלט את הרשעים ומאבד את הצדיקים, חטא דור אנוש איבד אותם והציל את חנוך.

ושמא גם לדברי ר' אייבו יש ליישב מדרשים הללו, כי הרי בסופו כשלקחו ה' היה צדיק. אכן במדרש אגדה כאן, נראה שיש כאן שתי דעות, דלדעת ר' עקיבא היה צדיק, ולכך לקחו הקב"ה מבין בני האדם ועשאו מלאך והוא מטטרוך (עי' לקמן אות ה'), ודעת חכמים כר' אייבו, ע"ש.

חנוך נפטר או עלה לרקיע

ד] וגם מה היה בסופו נחלקו רבותינו, דאיתא בבראשית רבה (שם), אפיקורוסים שאלו לר' אבהו, אין אנו מוציאים מיתה לחנוך, שהרי נאמרה בו לקיחה ונאמר באליהו (מלכים ב' ה') כי היום ה' לקח את אדניך מעל ראשך. ופי' מהרזיו והעץ יוסף כי אליהו עלה בסערה השמימה ולא מתו. אמר להם, אם ללקיחה אתם דורשים, הרי נאמר הנני לקח ממך את מחמד עיניך במגיפה (יחזקאל כ"ד, ט"ז) הרי מיתה אמורה כאן. אמר ר' תנחומא יפה השיבן ר' אבהו. וכן שאלה מטרונה את ר' יוסי, אין אנו מוציאים מיתה בחנוך, אמר לה אילו אמר הכתוב ויתהלך חנוך את האלים ותו לא, הייתי אומר כדבריך, אבל כשהכתוב מסיים ואיננו כי לקח אותו אלהים, הרי שאיננו בעולם הזה, כי לקח אותו אלהים.

ה] ודבר חידוש כתבו מהרזיו והעץ יוסף, כי יתכן וכוונת המינים והמטרונה היתה לרעה, שרצו לעשותו אלוה, לכן השתדלו חכמים לדחותם. אך למעשה מצינו דעה זו בזה"ק ובמקובלים.

ואכן דעה זו מפורשת בספר היכלות הביאו רבינו מנחם ריקנאטי (ולפניו ליתא) אמר רבי ישמעאל אמרתי למטטרוך מפני מה אתה נקרא בשם קונך בשבעים שמות ואתה גדול מכל השרים וגבוה מכל המלאכים וחביב מכל המשרתים ונכבד מכל הצבאים ורב מכל האדירים בגדולה ובמלוכה ובכבוד. השיב ואמר לי, מפני שאני חנוך בן ירד, כשחטאו דור המבול וסרחו במעשיהם ויאמרו לא סור ממנו, מה עשה הקב"ה, נטלני מביניהם להיות עד עליהם בשמי מרום לכל באי העולם. וכיון שלקחני הקב"ה לשמש את כסא הכבוד ואת גלגלי המרכבה ואת כל צרכי השכינה, מיד נהפך בשרי עלי לשלהבת וגידתי לאש ועצמותי לגחלי רתמים וכו' וכל איברי לכנפי אש וגוף קומתי לאש יוקדת, ע"ש. וסיים, וכוונתם היא, כי חנוך נתפשט מיסוד גופני ונתלבש ביסוד רוחני, ע"ש.

ו] וכן יש להוכיח מכמה מקומות שחנוך לא מת. א' מסכת דרך ארץ זוטא (פ"א ה"ט"ז) שנמנה חנוך בן ירד מאותם תשעה שנכנסו לגן עדן בחייהם. ב' מדרש אור האפילה ואיננו. שלא טעם טעם מיתה ומנאו בכלל הששה שלא עמו טעם מיתה. ובילקוט שמעוני (יחזקאל רמו ש"ז) מנאו בכלל י"ג שלא טעמו טעם מיתה. ג' במדרש הגדול כאן, תאנא שלשה עלו ושמשו במרום. ואלו הן, חנוך ומושה ואליהו. וכתב מהר"ש שבזו זלה"ה בחמדת ימים, והפירוש, ונתפשטו מיסוד גופני ונתלבשו בגוף דק רוחני הנקרא חלוק, בנפשות מלאכיות.

ז] עוד הביא הריקנאטי כן מתרגום יונתן שנתרגם, והא ליתוהי עם דיירי ארעא, ארום איתנגיד וסלק לרקיעא במימר מן קדם ה' וקרא שמיה מיטטרוך ספרא רבא ע"כ. ונראה שהוא מפרש, וסלק לרקיעא כפשוטו וכדלעיל ולא שנפטר ועלתה נשמתו למעלה (וע"ע לקמן אות ט' מש"כ במרפא לשון). וכן הביא ממדרש אלף בית דרבי עקיבא שהעלוהו הקב"ה ברוח סערה השמימה כאליהו, כי לקח אותו אלהים בגימטריא 'ברוח סערה העליוהו', וע"ש שהאר"ך עוד בענין זה.

וכן איתא בזה"ק (בראשית שם) אמר רבי אלעזר, חנוך נטיל ליה קב"ה מארעא ואסקיה לשמי מרומין ואתמסר בידיה כל גזוי עלאי, ומ"ה מפתחות סתרי גליפן דבהו משתמשי מלאכי עלאי, וכלהו אתמסרו בידיה (וע"ע שם לו, ב). אכן ניתן לפרש ואסקיה שהעלה את נשמתו.

בירור גירסת תרגום אונקלוס

ח] והנה העיד מהר"י קורח זלה"ה במרפא לשון, כי בכל נוסחאות הספרים שאצלנו, תרגם אונקלוס זליתוהי ארי אמית יתיה ה". ואכן כתב על זה אדונינו מהר"י זלה"ה בחלק הדקדוק, יש מתרגמין ארי לא אמית יתיה ה', וכן מיישב רבינו בחיי ז"ל. ובנוסחאות שלנו ארי אמית יתיה ה'. ועיין בתוספות יבמות (טו, ב ד"ה פסוק שכתבו דאגדות חולקות בזה. אבש"ר) על זה. ולדעתי דאין לשנות גירסתנו כי היא מסכמת לגרסת הדפוסים, שכל דבר הנעדר ונעלם קרו ליה מיתה דכיוצא בזה מצינו הרבה (עי' נדרים סד, ב. אבש"ר). ודו"ק. ועוד כתב מהר"י קורח דיתכן לפרש לשון מיתה על ביטל הגשמיות. גם הוכיח כג"י דידן ממשמעות התרגום, שהי לא יאות לומר זליתוהי ארי לא אמית יתיה דאדרבה אם לא מת מדוע איננו, ומה בא אונקלוס לומר, ע"ש.

ט] וסיים מהר"י קורח כי כן משמע, א' מתרגום יונתן. נראה שכוונתו למש"כ זאיתנגיד' שמשמעותו ומת. וכמו שתרגם אונקלוס ויגוע ואתנגיד (בראשית מ"ט, ל"ג). ב' מתרגום רס"ג. והיינו כמו שביאר בנו מהר"ר עמרם זלה"ה בנוה שלום שתיבת ואיננו תרגם רס"ג זתופי שמשמעותה ויגוע. ג' מפירוש רש"י. שכתב זסילקו והמיתו. ד' מראב"ע. שכתב כי לקח אותו אלהים. מת. אכן הביא גם כי דעת חכמי הקבלה, שחנוך לא מת. וכן יש להוכיח ממדרש הביאור, כי תיבת ואיננו מתפרשת 'שלא הגיע לשנות אבותיו, כלומר לקח אותו בלא עתו'.

נמצא, כי גירסת אונקלוס המקובלת בספרי תימן ארי אמית יתיה ה", היא מוכרחת בלשונו. והיא מסכמת גם לדעת רבותינו שבמדרש רבה וכפשט הפסוק. אכן מהר"י זלה"ה כתבו לפרש גירסתו זו גם למדרשו.

מדרכי רבותינו - מוהר"ר חיים ב"ר שלמה בסאר זלה"ה

כתב עליו בן אחותו מהר"ע קורח זלה"ה, כי כבר מילדותו לא פנה אל תענוגות הנערים ותברת הבחורים. ומלבד הזמן שהיה צריך למלאכה להשיג טרף למוזנותיו וצרכי חייו, היה יושב והגה בתורה ובעיקר בבית מדרשו של מוהר"ח קורח זלה"ה. היה מחבב מאוד את תורת הקדמונים, וטרח בהעתקתם למען יעמדו ימים רבים. מיראתו את השי"ת וחיובו מצוותיו, טרח בהתקנת תבנית מברזל לעשיית בתי התפילין שהיו מרובעים בדקדוק רב, ובוה וזכה ויזכה את הרבים. גם את רעיותו הרבנית (שהיתה בת אחותו) לימד דיני טהרה, והיו הנשים באות לדרוש מפיה דבר ה' זו הלכה ומראות הטהרה, גם אחרי מותו. היא וכתה לאריכות ימים מופלגת ונפטרה באה"ק בשנת התש"כ לערך. חרדה מאוד על חינוך צאצאיה, וכשהיו באים אליה נכדיה היתה שואלת אותם מה הפרשה, אם ידעו היה אומרת להם 'טעמים' על הפרשה בידענותה, ואם לא היו מקבלים ממנה תוכחת חיים. גם על נכדותיה השגיחה בעינא פקחא שילכו בניעות כדת. וזע"א